

Roman Wojciechowski

Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze

roman.wojciechowski@gmail.com

Czemu, cieniu, odjeżdżasz¹ – czyli wróble Galaktyki

W wir powszechnej dyfuzji odchodzą miejsca sakralne (kościół), a także te, które antropologia nazywa świątyniami ciszy: biblioteki, muzea i cmentarze.

Paul Michael Foucault

Streszczenie: W artykule omówiono potencjalny rozwój biblioteki jako trzeciego miejsca z malejącym znaczeniem zbiorów. Autor prezentuje aktualne trendy rozwojowe w ujęciu wieloletniej perspektywy i widzi rolę biblioteki jako miejsca integracji i edukacji w otoczeniu nowoczesnych mediów.

Słowa kluczowe: TikTok, Twitch, trzecie miejsce, Makerspace, mediateka

Jako bibliotekarze patrzymy w przyszłość w bardzo krótkiej perspektywie. Czasem jak Reymont poprzez cztery pory roku, czasem tak długo, jak trwa projekt czy perspektywa finansowa, co daje nam trzy lub pięć lat. Czy słusznie? Trudno ocenić.

Mnie od jakiegoś czasu dręczy poważny niepokój. Zdałem sobie bowiem sprawę z tego, że kwestia zbiorów bibliotecznych może stać się sprawą drugorzędną. Część tego niepokoju zrodziła się w trakcie [12. Forum Młodych Bibliotekarzy w Poznaniu](#), kiedy to moje pesymistyczne wypowiedzi w prezentacji *Biblioteka: magazyn książek czy remiza strażacka* zderzyły się ze zdaniem Artura Jazdona w wystąpieniu *Czterdzieści lat nie minie...*, czyli o możliwych lub nie wizjach kierunków rozwoju bibliotek. Inna sprawa to obserwacje własne, którymi dzielę się często z kolegami z branży i raczej nie znajdują one zrozumienia.

Ergo, o co chodzi? Podstawowe pytanie dotyczy tego, czym będzie biblioteka, jeśli spojrzymy daleko w przyszłość (przynajmniej w ujęciu kilkunastoletnim, bazując na dzisiejszych trendach)? I dodatkowy aspekt wyodrębiający ocenę, czyli wpływ pandemii na działania bibliotek w ujęciu perspektywowym, a nie „od fali do fali”. *No ale jak to? Przecież zawsze będą zbiory!* i mówiący to mają na myśli książki. Czy tak będzie rzeczywiście?

Po analizie ostatnich raportów Biblioteki Narodowej dotyczących stanu czytelnictwa, bibliotek oraz ruchu wydawniczego w Polsce w bezpośredniej rywalizacji z księgarniami biblioteki jako dostawcy zbiorów/nowości dosyć wyraźnie przegrywają². Jako czwarte miejsce pozyskiwania zbiorów nie

¹ Cytat w tytule artykułu pochodzi z wiersza Cypriana Kamila Norwida "Bema pamięci żałobny rapsod".

² *Stan czytelnictwa w Polsce* [online]. Biblioteka Narodowa. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: <https://bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce>.

mamy czego świętować. Tak, wiem, napłyną „nowi ludzie” po pełnym otwarciu po pandemii, ale zaraz, czy na pewno? Otóż nie. To będą „nowi-starzy użytkownicy”, gdyż wciąż w zakresie udostępniania klasycznych zbiorów mamy, jako biblioteki publiczne, dwie grupy odbiorców: dzieci i „silver tsunami”. Lata zabiegów niekoniecznie to zmieniły.

Natomiast patrząc na różne mediateki, w tym moje dziecko – Sopotekę, zauważyłem trend niezwiązany ze zbiorami. Sopoteka posiada nazwę dodatkową – Galeria Kultury Multimedialnej – co trafnie oddaje nowy trend. Nigdy też w odbiorze gości nie była identyfikowana jako typowa biblioteka. Czy przyczyniła się do tego mniejsza liczba książek drukowanych? Traktowanie zbiorów multimedialnych równoprawnie z tradycyjnymi, a nie jako dodatek? Nie. Czy przyczyniły się do tego gadzety typu stanowisko VR, drukarki 3D, drony i roboty edukacyjne? Niekoniecznie. Może ekspres do kawy, leżanki? Nie bardzo. Może aranz w bardzo modnym, skandynawskim stylu (dziś byłoby „boho”)? Też nie. Gdybyśmy jednak złożyli te wszystkie elementy i dodali do tego niezagraconą przestrzeń i interesującą ofertę animacyjną, otrzymujemy miejsce. Tak, otrzymujemy miejsce.

Pojęciem trzeciego miejsca wszyscy kiedyś „wycierali” sobie usta. Powiedziano na jego temat już chyba naprawdę wszystko, ale jeśli zechcemy podejść do tego odrobinę wnikliwiej, to tak naprawdę owo miejsce tworzą ludzie, wszystko dookoła jest tylko dodatkiem. Nie mówimy tu o kreowaniu własnego ja i własnych wyobrażeń, ale z pewnym wyczuciem i intuicją pozwalamy naszym użytkownikom odkryć ich własne potrzeby takiego miejsca. Tu można spędzić czas z przyjaciółmi, rodziną przy grach planszowych, słuchając muzyki, pokazując wirtualne światy na Twitchu³ bądź szukać interesującej lektury, zakładając rozmaite kluby, na przykład dyskusyjne. *E tam, takie tam dyrdymały waść opowiadasz*. Tak, wiem, były i są takie kawiarnie, z książkami i muzyką, ale właśnie są jak kolorowe muszle, w które dmucha wiatr – raz są, drugi raz ich nie ma. Powiecie *ale są przecież domy kultury*. Tak, są i co z tego? Funkcjonują jak szkoły, klienci przychodzą i odchodzą, nie czując związku z miejscem, tylko usługą. Chyba nie o to chodziło twórcom Biblioteki Aleksandryjskiej.

Biblioteka/mediateka ma większą trwałość i większe możliwości. Może i powinna stanowić miejsce integracji międzypokoleniowej, skoro nie tylko najmłodszy mogą dzielić się „wykwitami” TikToka⁴. *Panie! To boomerstwo!*, jak niedawno usłyszałem. Dziwne, bo taki TikTok to przecież medium, gdzie znajdziemy „naszą lukę pokoleniową”, właśnie tych ludzi, którzy do bibliotek nie chodzą! Trzeba się tam więc udać i ich do nas ściągnąć, a nie tkwić wiecznie na Facebooku.

Przez pandemię i nasze produkcje pandemiczne uświadomiłem sobie, że te wszystkie wymyślane na potrzeby mediów społecznościowych gry i zabawy towarzyskie niespecjalnie wciągnęły naszych odbiorców, czyli użytkowników bibliotek do aktywnego udziału w nich. Jak usłyszałem, pandemia dała szansę ujawnienia możliwości i marzeń oraz kreatywności bibliotekarzy. No właśnie, bibliotekarzy, a nie użytkowników? Pytam więc – jak i w którym momencie cichy i kompetentny przewodnik stał

³ Twitch to serwis internetowy będący platformą medialną udostępniającą wideo strumieniowe (na żywo), przeznaczony w głównej mierze do transmisji gier komputerowych oraz rozgrywek sportu elektronicznego. Strona została założona w czerwcu 2011 r. przez współwłaścicieli serwisu Justin: Justina Kana i Emmetta Sheara. Zob. Twitch. W: *Wikipedia* [online]. 9.05.2021. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Twitch>.

⁴ TikTok to mobilna aplikacja internetowa, której główna funkcjonalność polega na możliwości wysyłania bardzo krótkich materiałów wideo, w założeniu treści zbliżonych do teledysków muzycznych. Stworzona przez chińskie przedsiębiorstwo ByteDance we wrześniu 2016 r. Dostępna w kilkudziesięciu wersjach językowych. W kwietniu 2020 r. korzystało z niej dwa miliardy użytkowników, była to najczęściej pobierana aplikacja na świecie. Zob. TikTok. W: *Wikipedia* [online]. 8.04.2021. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/TikTok>.

się wodzirejem? Zawsze byłem przekonany, że my mamy tworzyć możliwości, dawać szanse, pomagać realizować potrzeby naszych użytkowników w zakresie dostępu do wiedzy, rozrywki itd., a w tej chwili mam wrażenie, że sami świetnie się bawiliśmy!

Napisałem o swoich wątpliwościach w zakresie malejącej funkcji zbiorów, bo że tak jest, każdy widzi. Kiedy mówię o rosnącej funkcji spotkań i działań oddolnych, rosnącemu znaczeniu e-learningu i wciąż niedocenianym przestrzeniom Makerspace, spotykam się z oburzeniem. Jak to, Homera zamienić na maszynę do szycia?! No właśnie! Czasem mam wrażenie, że bibliotekarze nie dostrzegają zmian, które zachodzą wokół nich. To już się dzieje! Pewnie, że modelowanie zachowań i przestrzeni będzie odbywać się w dłuższym interwale czasowym, ale to już trwa. Nie jesteśmy w stanie powiedzieć, jaka będzie technologia za lat kilkanaście, może okulary, może rzutowanie treści w dowolnym miejscu, na dowolnym materiale, może łączność bezpośrednia mózg-komputer (badania i doświadczenia trwają)? Czy będzie istniał klasyczny podział instytucji według branż, a może będzie tylko jego miejsce, gdzie będą gromadzić się ludzie w celu nauki, edukacji, rozrywki? Nie mam tu na myśli polany Ełojów z czającymi się w tle Morlokami. Moim zdaniem, na pewno nie będzie ksiązek papierowych, bo zwyczajnie nasza planeta będzie dogorywała z nadmiaru technologii, zbyt dużej eksploatacji zasobów naturalnych, bez drzew, z wysoką temperaturą i naszymi zawiedzionymi dziećmi.

Znowu wyszło mi miejsce. Bo to chyba najważniejszy aspekt tej nowej, elastycznej instytucji. Nie łudźmy się, że nasz zawód jest elastyczny. Powinien być, ale niestety jest konserwatywny do bólu, co utrudnia funkcjonowanie instytucji w rozbitych kontekstach i przy braku otwartości na zmiany w praktyce. A może mały, zaiste profetyczny cytat na bazie wykładu Michaela Foucaulta⁵ z 1967 r.:

Na świecie nie ma kultury, która nie tworzyłaby heterotopii. Przyczyną tego jest po prostu coraz bardziej zhybrydyzowana historia ludzkości z jej wszystkimi tendencjami wzrostowymi, załamaniem kartograficznymi (decentralizacja mapy) i odbiciami. Miasta pamięci (stworzone tylko dla literatury), miasta palimpsesty i tak dziś wszechobecne cybermiasta kodują hermeneutyczne znaczenia, które odczytujemy na wielu poziomach, zgodnie z własną subiektywną koncepcją wynikającą z jednostkowego doświadczenia. W wir powszechnej dyfuzji odchodzą miejsca sakralne (kościół), a także te, które antropologia nazywa świątyniami ciszy: biblioteki, muzea i cmentarze. Z milczących ruin jak z kart można więc odczytać mentalność ich byłych mieszkańców. Wiąże się to z zerwaniem kartograficznych i centralizacyjnych uwarunkowań znanych ze średniowiecza, jak pisze Foucault⁶.

Czemu tak czarno? Mamy za sobą wiele rewolucji, które w pełnym pędzie nas ominęły niczym wróble Galaktyki, co chyba powinno nas nauczyć patrzenia perspektywicznego i realnej oceny stanu posiadania oraz elastyczności we wprowadzaniu szybkich zmian. Oczywiście moja ocena jest ze wszech miar subiektywna i opiera się jedynie na mocnej praktyce w kreowaniu działań instytucji, ale jest tylko przewidywaniem opartym na samodzielnej analizie trendów. Czy nadal będziemy wróblami Galaktyki, a może stalkerami w Zonie po piknikach branż szybko reagujących na zamiany we współczesnym świecie? To otwarte pytanie.

⁵ Michael Foucault. W: *Wikipedia* [online]. 15.05.2021. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: https://pl.wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault.

⁶ ŁASTOWIECKI, J. Zjawisko heterotopii w reportażu radiowym. *Bibliotekarz Podlaski* [online]. 2013, 26(1), s. 112. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: http://www.ksiaznicapodlaska.pl/site/bibliotekarz/26/7_Janusz_Lastowiecki.pdf.

Bibliografia:

1. ŁASTOWIECKI, J. Zjawisko heterotopii w reportażu radiowym. *Bibliotekarz Podlaski* [online]. 2013, 26(1), s. 111-118. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: http://www.ksiaznicapodlaska.pl/site/bibliotekarz/26/7_Janusz_Lastowiecki.pdf.
2. Michael Foucault. W: *Wikipedia* [online]. 15.05.2021. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: https://pl.wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault.
3. *Stan czytelnictwa w Polsce* [online]. Biblioteka Narodowa. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: <https://bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce/>.
4. TikTok. W: *Wikipedia* [online]. 8.04.2021. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/TikTok>.
5. Twitch. W: *Wikipedia* [online]. 9.05.2021. [Dostęp 15.05.2021]. Dostępny w: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Twitch>.